

Profilul lui I.L. Peretz în cultura română: de la traducere la receptare¹

Camelia CRĂCIUN*

Key-words: *literary translations, ideology, Hassidism, Judaism, reception, I.L. Peretz*

1. Preliminarii

În România, literatura clasică de limbă idiș nu este una dintre literaturile naționale promovate în mod constant; cunoscută mai ales prin traduceri masive din opera lui Șalom Aleihem din primele decenii de după începutul regimului comunist din motive ideologice evidente, dar și prin opera lui I.B. Singer tradusă aproape în întregime după căderea regimului comunist printr-o strategie de *marketing* de promovare a unui laureat al Premiului Nobel pe piața de carte din România, literatura idiș încă rămâne un domeniu care urmează să fie descoperit de către publicul românesc.

Dintre autorii de primă mărime din literatura clasică idiș, Isaac Leib Peretz (1852–1915) este relativ puțin cunoscut în România. Unul dintre fondatorii literaturii idiș, alături de Mendele Mocher Sfarim și de Șalom Aleihem, Peretz a fost poet, prozator, dramaturg și folclorist, dar și unul dintre promotorii culturii idiș în Imperiul Țarist. Inspirându-se din viața comunităților evreiești din zona poloneză, a fost influențat de mișcarea hasidică și de folclorul idiș care se află la baza multor povestiri și texte dramatice. Cu toate acestea, Peretz este relativ puțin cunoscut de publicul românesc, existând puține traduceri în ediții rare, iar unele zone ale literaturii sale, de altfel extrem de apreciate, lipsesc în traducere românească.

Articolul de față urmărește analizarea modului în care Peretz este prezent în cultura română prin intermediul traducerilor, a discursului oferit de studiile care însoțesc volumele și care oferă o anumită grilă de lectură, deseori cu o semnificativă miză politică, dar și prin intermediul selecției conținutului și al traducătorilor implicați. Reprezentând un studiu de caz, cercetarea urmărește să semnaleze aspecte semnificative privind situația literaturii idiș pe piața ideilor din România.

* Universitatea din București, România.

¹ Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului *Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate*, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

2. Profilul lui I.L. Peretz

Născut în 1852 în orașelul polonez Zamość, la acea vreme parte din Imperiul Țarist și important centru al *Haskalei*², Isaac Leib Peretz provine dintr-o familie proeminentă de origine sefardă, familia sa ajungând în Zamość aproape imediat după expulzarea din 1492 a întregii comunități. De generații, strămoșii săi fuseseră oameni de afaceri cunoscuți care susținuseră comunitatea, dar și învățați care confereau o ascendență rabinică familiei; cu un succes relativ modest, tatăl, Iude, era un negustor cunoscut în Zamość, iar mama, Rivke, se ocupa de prăvălia familiei. Isaac Leib este cel de-al doilea copil din cei nouă ai familiei, dar cel mai vârstnic din cei trei care supraviețuiesc și ajung la maturitate. De orientare ortodoxă, familia îi oferă micului Isaac Leib o educație tradițională religioasă, însă acesta, deși se remarcă prin inteligență și aptitudini în studiul textelor religioase, e atras curând de cercurile *maskililor*³ și devine încă din adolescență fascinat de literatura și cultura europeană, renunțând la studiile religioase. Învăță, pe lângă ebraică și idiș deprinse în mediul familial, limbile rusă, germană, polonă, dar și, în mod autodidact, franceză. Accesul la biblioteca personală a unui intelectual din oraș îi deschide, astfel, un univers fascinant și reprezintă evenimentul cheie din adolescența sa.

Căsătoria aranjată de familie cu fiica unui important *maskil* polonez, poetul și filosoful Gabriel Iehuda Lichtenfeld, se finalizează după câțiva ani cu un divorț, însă apropierea de socrul său îl stimulează să debuteze în presa de limbă ebraică în 1875 și să publice și un prim volum de poezii în această limbă, în colaborare cu Lichtenfeld, *Sipurim be-șir ve-șirim șonim* ('Povesti în versuri și Poeme alese'), în 1877. După divorț, decide să îmbrățișeze cariera juridică, studiază dreptul la Varșovia și apoi își deschide un cabinet de avocatură foarte prosper în Zamość, care va funcționa timp de un deceniu, dar care îl va îndepărta de scris. În 1887, lui Peretz îi este suspendată licența și îi este interzis să mai practice avocatura, fiind acuzat de autoritățile țariste de susținere a mișcării naționaliste poloneze și de simpatii socialiste. Acestui moment de criză îi datorăm apropierea sa de cultura idiș; rămas fără slujbă, acceptă să participe la o expediție etnografică finanțată de filantropul Ian Bloch în scopul de a oferi o imagine realistă a situației sociale a evreilor polonezi de la acea vreme; între 1890–1891 el călătorește prin comunități evreiești diverse din regiunea sa și intră în contact cu folclorul idiș, dar și cu mișcarea hasidică și literatura generată de aceasta. Lucrarea lui Peretz, *Bilder fun a proviņt-raize in tomașover poviāt um 1890 ior* ('Impresii dintr-o călătorie prin regiunea Tomaszów în 1890', 1891) este singura lucrare rezultată din această expediție.

Deși debutul său are loc în ebraică, adevărata sa carieră va începe în idiș în 1888, când Șalom Aleichem editează la Kiev prima antologie de literatură idiș, *Di idișe folks-bibliotek*, în care Peretz publică lunga baladă *Moniș*, lucrare care se va bucura de mare succes și care îl va lansa ca autor. În acea epocă, ideea unei literaturi idiș moderne era de neacceptat pentru intelectualitatea evreiască est-europeană pentru că idișul era considerat doar un „jargon” nedemn pentru creații literare, în

² *Haskala* desemnează mișcarea culturală iluministă evreiască inițiată la sfârșitul secolului al XVIII-lea de filosoful Moses Mendelsohn (1729–1786) în scopul emancipării și modernizării vieții evreiești.

³ Adepți ai *Haskalei*.

vreme ce ebraica era limba de prestigiu a elitei. În acest context, Peretz are meritul de a fi intuit printre primii importanța creării unei literaturi și culturi în idiș, limba maselor evreiești est-europene. Opera sa a inclus poezii, povestiri, schițe, eseuri, piese de teatru și note de călătorie inspirate din lumea evreiască est-europeană.

Stabilindu-se în cele din urmă la Varșovia, Peretz devine funcționar al comunității evreiești din oraș, ocupând un post modest și prost plătit până la sfârșitul timpurii al vieții sale, însă având timp pentru scris și pentru promovarea tinerilor autori de limbă idiș. Casa sa devine astfel un loc de întâlnire al tinerilor scriitori pe care îi îndrumă și cărora le deschide porțile publicațiilor și editurilor. Scriitori cunoscuți, precum Șalom Aș, S. An-ski, Dovid Bergelson, Der Nister, Alter-Solem Kacyzne, H.D. Nomborg, Iosef Opatoșu, Dovid Pinski, Lamed Sapiro, Yehoaș, Abraham Reizen, Peretz Hirșbein, I.M. Vaisenberg sau I.J. Trunk, confirmă aportul esențial al susținerii lui Peretz în carierele lor. Încetează din viață la Varșovia în 1915, fiind deplâns de peste o sută de mii de persoane care au participat la înmormântare; ulterior, demersuri de a constitui școli, organizații, asociații și inițiative culturale în memoria sa au confirmat importanța majoră a activității sale în planul culturii iudaice.

3. Opera lui I.L. Peretz în versiune românească⁴

Pentru cititorul român obișnuit, opera lui I.L. Peretz rămâne în mare parte necunoscută, iar profilul autorului trebuie încă să fie descoperit chiar și la un secol de la moartea sa. Poezia lui I.L. Peretz nu a fost niciodată strânsă într-un volum de traduceri, însă a fost publicată sporadic în presa evreiască de limbă română (în „Hasmonaea”, în special în 1920 și la începutul anului 1921). Pe de altă parte, piesele de teatru ale lui Peretz nu au fost niciodată traduse și publicate în limba română, cu toate acestea ele bucurându-se de un interes semnificativ și fiind puse în scenă de mai multe ori de teatrele evreiești din România în versiunea originală, în idiș⁵. Cercetarea de față s-a concentrat, prin urmare, asupra prozei sale, singura care a apărut în volum, și a identificat diferitele ediții care au apărut în traducere românească.

⁴ În limba română au apărut cinci culegeri din proza lui I.L. Peretz: 1) *La fakir și alte nuvele*, București, în românește de Horia Carp, cu o notiță biografică critică de Dr. I. Niemirower, Tipografia Progresul, 1915, 132 pagini; 2) *Jertfa*, București, Institutul de Arte Grafice „Lumea Nouă”, în românește de Oscar Cramer, cu un studiu critic de I. Botoșanski, nuvelă, 1920, 48 pagini; 3) *Molima*, București, Editura Bicurim, traducere de Isac Cotiugaru, prefață de traducător, 1946, 244 pagini; 4) *Schițe și nuvele*, București, Editura Univers, traducere de I. Schneider, cuvânt înainte de M. Rispler, 1974, 340 pagini; 5) *Un bătrân copac a râs*, Hasefer, traducere și glosar de S. Schneider, prefață de Anton Celaru, 1996.

⁵ Cea mai cunoscută piesă din creația lui I.L. Peretz, *Bainaht oifn altn mark* (‘Noaptea în târgul vechi’), a fost montată în România de două ori, în 1930 și în 1970. Montarea din 1930, în regia lui Iacob Sternberg în cadrul teatrului înființat de acesta, Bukarester Idiș Studio, s-a bucurat de o apreciere entuziastă datorită viziunii regizorale moderniste care a adus la spectacol inclusiv intelectuali neevrei, care nu cunoșteau limba în care se juca. Astfel, Tudor Arghezi a publicat o recenzie elogioasă care demonstrează că bariera lingvistică nu reprezenta un impediment în acest caz (vezi Tudor Arghezi, *Studio Teatrului Idiș din București*. „Noaptea în târgul vechi”, în „Adam”, an I, no. 16, 1 februarie 1930). Această montare a adus lui Iacob Sternberg oferta de a monta și pe alte scene ale Capitalei spectacole în limba română. Montarea din 1970 aparține Teatrului Evreiesc de Stat, în regia lui Iso Schapira, cu aranjamentul muzical de Haim Schwartzman și cu decorurile și costumele de M.H. Maxy.

Proza lui I.L. Peretz era deja cunoscută publicului de limbă română încă din 1911 pentru că, încă din timpul vieții autorului, revista „Cultura” a publicat două dintre cele mai bune povestiri ale sale: *Zi de post* (ianuarie 1911; de fapt, publicată în primul număr al revistei culturale cel mai probabil ca o ilustrare a platformei literare) și *La capul muribundului* (martie 1911, două numere mai târziu). De asemenea, revista „Hasmonaea” a publicat povestirea *Lumânărica de Hanuka* (decembrie 1920). Într-un articol publicat în „Revista Cultului Mozaic”⁶, istoricul I. Kara menționează inclusiv traduceri publicate în paginile „Calendarului israelit ilustrat”, în 1903, și în „Cronica israelită”, încă din 1907 și 1909.

Totuși, volumul canonic publicat în limba română din opera lui I.L. Peretz poate fi considerat cel apărut în 1974, *Schițe și nuvele*, care este alcătuit dintr-o selecție din proza scriitorului, fiind publicat de către o editură publică, de stat, din perioada comunistă, specializată în traduceri din literatura universală, și anume Editura Univers. Acesta este cel mai cunoscut și mai accesibil volum din opera sa în traducere românească și s-a bucurat de o expunere largă, apărând în 2.300 de exemplare și asigurând o vizibilitate relativ semnificativă. Cu o notă care indică faptul că volumul conține o selecție de texte din mai multe cicluri de proză, cum ar fi *Povești populare*, *Povestiri hasidice*, *Adam și Eva* și *Alte povestiri*, ediția este în continuare lucrarea de referință în ceea ce privește opera lui Peretz utilizată de cercetători și studenți.

Aceeași selecție, deși cu câteva texte mai puțin, a fost republicată două decenii mai târziu, după căderea regimului comunist. Astfel, în 1996, Hasefer, editura Federației Comunităților Evreiești din România, publică aceleași traduceri, însă cu un titlu diferit, *Un bătrân copac a răs*, preluând numele uneia dintre nuvelele cele mai cunoscute. Prefața adusă la zi și renunțând la determinările politice inevitabile de dinainte este redactată de cel mai important traducător de literatură idiș din perioada postcomunistă, Anton Celaru. Traducătorul textelor este același I. (S.) Schneider⁷.

Spre deosebire de situația postbelică, perioada interbelică a fost mult mai generoasă cu opera și profilul lui I.L. Peretz în România. Perioada interbelică a oferit o expunere publică mai mare a operei lui I.L. Peretz pentru că editurile evreiești private și presa evreiască de limbă română au avut ca proiect cultural promovarea literaturii clasice idiș. Astfel, primul volum conținând traduceri din opera lui I.L. Peretz a fost publicat chiar în 1915, comemorând moartea scriitorului la câteva luni de la trecerea sa în neființă. Volumul *La fakir și alte nuvele* a fost tradus de Horia Carp⁸, personalitate politică și culturală a lumii evreiești din România, și a beneficiat de o prefață care analizează în principal biografia și opera

⁶ În „Revista Cultului Mozaic”, nr. 579, 1 iulie 1985, *apud* Anton Celaru, *Prefață la I.L. Peretz, Un bătrân copac a răs*, Hasefer, 1996, p. 10.

⁷ Conform prefeței lui Anton Celaru pentru ediția din 1996 a Editurii Hasefer, I. Schneider, autorul traducerii din 1974 a Editurii Univers, ar fi fost Ionatan Schneider, care ar fi lucrat pe baza unei traduceri inițiale realizată de specialistul în idiș Haim Zaidman.

⁸ Horia Carp (1869–1943) a fost un cunoscut om politic și publicist care s-a remarcat mai ales prin activitatea sa de senator U. E. R. (Uniunea Evreilor Români) între 1927–1928 și 1928–1931, dar și prin publicațiile pe care le-a editat („Cultura” etc.).

lui I.L. Peretz redactată de către Dr. I. Niemirower⁹, lider politic și autoritate religioasă a vremii, sub forma unei introduceri destinate publicului român. Dr. I. Niemirower avusese ocazia să-l întâlnească și să petreacă timp cu I.L. Peretz la Marienbad și și-a utilizat amintirile personale în textul său introductiv. Deși cuprinde o selecție relativ restrânsă de texte, volumul din 1915 strânge câteva dintre cele mai reprezentative texte din proza lui Peretz și lansează un apel public din partea lui Niemirower pentru inițierea altor traduceri, prezentându-l pe Peretz în momentul morții sale ca pe unul dintre cei mai importanți scriitori de limbă idiș și ca pe unul dintre fondatorii ei.

Dacă volumul din 1915 are meritul de a publica un volum din opera lui Peretz chiar în preajma morții scriitorului, făcând opera sa accesibilă rapid, volumul din 1946, *Molima*, conține o selecție amplă de texte, multe din ele nemaifiind publicate de atunci și care ar putea îmbogăți și astăzi, prin republicare, profilul scriitorului în limba română. Din păcate, fiind publicată în scurta perioadă de tranziție dintre sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial și începutul regimului comunist, cartea nu a avut timp să primească atenția cuvenită din partea publicului și a presei, fiind, practic, inaccesibilă după instaurarea regimului comunist. Oferind o selecție de texte care diferă foarte mult de ediția din 1915, precum și de cea din 1974, *Molima* ar putea aduce chiar și astăzi o nouă perspectivă cu privire la opera lui I.L. Peretz în traducere românească.

Toate volumele menționate au beneficiat de introduceri și prefețe redactate de intelectuali importanți ai momentului; în 1915, Niemirower redactează prefața pornind de la amicitia și afinitățile intelectuale care îi legaseră; preocuparea comună pentru iudaism și hasidism, sursa principală de inspirație în opera lui Peretz, a reprezentat un alt factor important. I. Botoșanski, unul dintre cei mai apreciați tineri jurnaliști și autori de literatură idiș din acea perioadă, precum și un ideolog socialist important, este autorul studiului introductiv din volumul apărut în 1920. Isac Cotiugaru (pseudonimul lui Victor Rusu, scriitor el însuși, în ultimul timp și în limba română) a semnat prefața primului volum tradus după cel de-al Doilea Război Mondial, deși ultimul apărut la o editură evreiască privată, ulterior totul fiind naționalizat și controlat de către stat. În cele din urmă, cea mai recentă prefață a fost redactată de ultimul traducător de limbă idiș, Anton Celaru, cunoscut pentru versiunea aproape completă a operei lui I.B. Singer în limba română, apărută la Editura Hasefer.

Cu excepția lui Horia Carp, traducătorul primei ediții din 1915, politician și jurnalist reputat la începutul secolului, ceilalți traducători sunt figuri mai puțin cunoscute: Oscar Cramer, I. (S.) Schneider și Isac Cotiugaru (Victor Rusu) sunt mai puțin vizibili în lumea literară. Cu toate acestea, toate edițiile ating o ținută remarcabilă, mai ales pentru că doi dintre traducători, Horia Carp și Isac Cotiugaru, sunt, de asemenea, și scriitori de limbă română, care, practic, au avut capacitatea de a oferi o versiune literară deosebită. Dacă primele două ediții, cele din 1915 și din

⁹ Iacob Ițhak Niemirower (1872–1939) a fost unul din cei mai importanți lideri ai comunității evreiești din România în perioada interbelică. Senator și șef rabin al comunității evreilor din România și om de vastă cultură, Niemirower este autorul unor lucrări importante în domeniul istoriei evreilor din România și al iudaismului.

1920, au fost publicate direct de tipografii, cea din 1946 s-a bucurat de editarea în cadrul uneia dintre ultimele edituri evreiești private, Bicurim. Ediția din 1974 a apărut într-o editură de stat, Editura Univers, dedicată promovării literaturii universale, în timp ce ultima, cea din 1996, a fost o republicare realizată de editura Federației Comunităților Evreiești din România, Hasefer.

4. Receptarea operei lui I. L. Peretz în România

Primul volum publicat din opera lui I.L. Peretz în România, ediția din 1915, a preluat sarcina evidentă de comemorare a morții lui Peretz și, astfel, de pledare pentru promovarea culturii și literaturii idiș din România. Dr. Niemirower, care îl cunoscuse pe I.L. Peretz cu câțiva ani înainte, și-a asumat această sarcină prin textul său de deschidere, *Viața și opera lui Peretz*, text care a fost publicat ulterior, pentru a marca cinci ani de la decesul scriitorului, într-un jurnal evreiesc de limbă română din 1920. Astfel, el l-a prezentat pe I.L. Peretz în patru dimensiuni intelectuale și politice, dar și din perspectiva vieții profesionale și personale: ca „factor al dezvoltării limbii idiș”, ca „poet și prozator”, ca „sacerdot al poeziei chassidaice” (sic!) și, în cele din urmă, ca „democrat și naționalist, ca umanitarist și evreu”. Niemirower subliniază de mai multe ori importanța pe care a avut-o în opera lui Peretz hasidismul, sursă de inspirație pentru care amândoi au avut un interes puternic, deși din perspective diferite; pentru Niemirower, Peretz este

un fel de pionier al chassidismului, cari îl continuă și-l înalță creând forme noi filosofice și poetice, pe terenul chassidismului istoric (...) un chassidism nou, un supra-chassidism, în lumea spirituală a judaismului modern (Peretz 1915: 11).

Din perspectiva liderului evreu român, Niemirower era interesat de naționalismul și de evreitatea lui Peretz, declarând că „Peretz este un naționalist evreu (...) și un înfocat adept al judaismului” (Peretz 1915: 13), dar și „un adevărat democrat (...) stăpânit de un umanitarism universal” (Peretz 1915: 12). Odată ce punctele ideologice au fost evidențiate, Niemirower îndeamnă editorii și traducătorii să ofere versiuni românești ale operei lui Peretz pentru că „nu se poate aduce mai frumos omagiu memoriei lui Peretz, decât răspândind cultura legată de numele lui, prin traducerea producțiilor penei sale maestre” (Peretz 1915: 13).

Inițiativa publicării cărții a venit în contextul promovării culturii idiș, iar textul introductiv redactat de Niemirower cu observațiile sale cu privire la opera lui Peretz și la importanța sa pentru literatura idiș a fost susținut printr-un al doilea text introductiv, o adaptare a textului lui Th. Zlocisti¹⁰ care prefațase o traducere germană, plasându-l pe Peretz într-un context mai larg al începuturilor literaturii idiș, alături de Șalom Aleichem și Mendele Mocher Sfarim. Astfel, *Ochire asupra literaturii neo-evreiești* argumentează în favoarea renunțării la vechile concepții greșite și la prejudecățile împotriva limbii idiș, descrise ca „jargon”, prezentând-o ca pe o literatură cu drepturi depline și care a dat lumii scriitori remarcabili, inclusiv pe

¹⁰ Theodor Zlocisti (1874–1943) a fost un scriitor și un activist sionist de origine germană. A susținut cultivarea limbii și culturii idiș în scrierile sale.

Peretz. Practic, traducerea din Peretz devine un pretext pentru promovarea literaturii idiș în România:

Cu această scurtă ochire am urmărit numai să atrag atenția asupra acestei literaturi care ne face cinste și de care putem vorbi cu mândria pe care o dă conștiința de a fi o putere creatoare. Pentru această literatură căutăm să interesăm pe cititori, și nu găsim destule cuvinte de îndemn pentru cercetarea ei. Atârnă de sprijinul pe care-l va întâlni volumul de față, ca să continuăm cu popularizarea, printre cei care nu ne cunosc, a acestei literaturi, în care se regăsește întreg sufletul evreesc (Peretz 1915: 33).

Ediția din 1946, prima prezentare amplă a prozei lui I.L. Peretz chiar înainte ca cenzura comunistă să înceapă să favorizeze opera lui Șalom Aleichem în defavoarea celorlalți autori de limbă idiș, prezintă o prefață scurtă scrisă de traducător, tânărul scriitor Victor Rusu – Isac Cotiugaru. Orientarea politică a traducătorului este deja vizibilă, I.L. Peretz fiind prezentat în principal ca un susținător al socialismului, astfel încât „socialiștii din Polonia răspândeau în târgușoarele evreești odată cu broșuri cu scrierile lui Marx traduse în idiș și nuvelele lui Peretz” (Peretz 1946: 9). Schimbările politice din România postbelică erau deja în desfășurare și vizibile inclusiv în modul în care textele sunt prezentate deja din 1946.

Lumea *ștetl*-ului reprezentată în opera lui Peretz este descrisă ca fiind deja dispărută, ca o lume care era „pentru cei mai mulți dintre noi cu desăvârșire necunoscută” (Peretz 1946: 5), în timp ce oportunitățile oferite de „noua lume” europeană sunt „fascinante și uimitoare” pentru „sânguitorul talmudist” (Peretz 1946: 8). Permanentul conflict dintre tradiționalism și modernitate, dintre viața rurală și industrialism, dintre religie și secularism, devine din perspectiva traducătorului un conflict între regimuri politice, pentru că „în epocile de mari prefaceri, ideile înnoitoare, spiritul revoluționar plutește în aer și tineretul îl adulmecă cu nările dilatate” (Peretz 1946: 6–7). Surprinzător, în ciuda selecției ample de povestiri inspirate din lumea hasidică și din viața religioasă care sunt cuprinse în volum, traducătorul vorbește despre

aspectul târgului evreesc în acea vreme. Deoparte, forme care-și pierduseră conținutul, depășite fiind de vremurile noi. Practici care-și pierduseră orice semnificație, fiindcă acum lipsea credința care le dăduse tâlc. Ulița evreească era tiranizată de o morală învechită, care nu mai corespundea noilor forme de viață ce se înfiripau. Superstiții și eresuri care sufocau tinerele generații, rămășițe ale unei lumi care-și atinsese crepusculul (Peretz 1946: 6–7).

Dintr-o astfel de perspectivă ideologică, Peretz este portretizat ca fiind „nu numai un mare artist, dar și un mare combatant” (Peretz 1946: 9) pentru că

scrisul său a fost o armă foarte ascuțită în lupta acerbă împotriva întunericului și obscurantismului, împotriva teocrației și împotriva minciunilor convenționale ale societății, împotriva ipocriziei și a ignoranței, împotriva asupririi de orice fel, ca și împotriva exploatării omului (Peretz 1946: 9).

Același discurs politic, deși mai asertiv, se regăsește în următoarea prezentare a operei lui I.L. Peretz din ediția publicată, în 1974, la Editura Univers și care începe cu un text de Meir Rispler. Acum, I.L. Peretz este fascinat de „masele oamenilor simpli, cărora le rămâne atașat toată viața” (Peretz 1974: 8) și este citat declarând că

„am fost și voi fi până în ultima clipă a vieții mele în primele rânduri ale luptătorilor pentru gândirea progresistă evreiască” (Peretz 1974: 9).

În cadrul acestor direcții ideologice, I.L. Peretz este prezentat ca un autor ale cărui scrieri „oglesc drama acelor anonimi pe care capitalismul îi gonește din așezările lor spre marile centre industriale fără a le putea înlesni stabilirea acolo” (Peretz 1974: 9), dar care surprinde, de asemenea, și dezrădăcinarea, înstrăinarea și singurătatea. „Capitalismul brutal” este responsabil pentru toate dezastrele sociale și politice cu care se confruntă personajele sale și este blamat pentru că „distruge orice sens înălțător din om, îl face sec, îl transformă într-o anexă a mașinii” (Peretz 1974: 14).

Pe de altă parte, viața și identitatea evreiască, precum și sursele hasidice sunt plasate pe un plan secund, Peretz fiind din nou citat declarând că

un artist nu poate deveni cu adevărat național dacă nu este universal. Adevărata artă nu cunoaște contradicția dintre național și universal. Se înțelege că literatura fiecărui popor are specificul ei național: acest specific se exprimă în forma operei de artă; cât privește conținutul, el este general uman (Peretz 1974: 11).

Amploarea inspirației hasidice din opera lui Peretz este redusă la câteva „lucrări de inspirație folclorică”, deoarece „povestirile populare și hasidice” sunt pur și simplu „prelucrări poetice ale creației folclorice”; deși „conțin multe motive religioase”, povestirile lui oferă „o lume idilică, de perfecțiune morală, pe care autorul lor o visa” (Peretz 1974: 10–11), spre deosebire de lumea realistă a capitalismului crud în care, de fapt, trăiesc personajele. Pierderea licenței de a practica avocatura este explicată prin „intrigile hasidimilor adepți ai unui tradiționalism exclusivist ce nu-i puteau ierta vederile largi, ateiste” (Peretz 1974: 6), în conformitate cu stricta condamnare a religiei din perspectiva ideologiei comuniste.

În cele din urmă, după căderea comunismului, ediția operei lui I.L. Peretz din 1996 include majoritatea povestirilor din 1974, dar aduce, din fericire, o nouă abordare asupra vieții și operei scriitorului, revenind, practic, în punctul în care procesul receptării operei lui I.L. Peretz începuse cu opt decenii în urmă în România. Anton Celaru, autorul prefeței, revine la cele mai importante aspecte din opera lui Peretz în absența dispozițiilor ideologice. Astfel, influența hasidică apare ca fiind centrală deoarece „parabolele hasidice ale lui Peretz au o forță evocatoare străină de orice paseism facil, de orice viziuni idilice atât asupra trecutului, cât și a viitorului” (Peretz 1996: 8); mai mult, perspectiva romantică a lui Peretz asupra vieții evreiești este percepută ca o „componentă poetică, morală, democratică a hasidismului” (Peretz 1996: 8).

În cele din urmă, revenind la scopul inițial care a determinat publicarea primei culegeri din opera lui I.L. Peretz în 1915, importanța limbii idiș pentru autor și opera sa este pe deplin recunoscută, deoarece Anton Celaru afirmă că Peretz datorează „cu precădere idișului deplina cristalizare a înzestrării sale ca literat și ca personalitate a forului public” (Peretz 1996: 10). Cu această ocazie, Anton Celaru menționează, de asemenea, câteva dintre cele mai importante momente din procesul de receptare a operei lui I.L. Peretz în România. După aproape un secol, opera lui Peretz devine din nou un punct de pornire pentru stimularea popularizării culturii idiș în România și

pentru păstrarea identității evreiești prin intermediul patrimoniului cultural și a folclorului hasidic.

5. Concluzii

Analiza situației traducerilor din opera lui I.L. Peretz în limba română pune în evidență faptul că profilul autorului și al scrierilor sale a devenit în timp victima regimurilor politice și a schimbărilor ideologice. Spre deosebire de Șalom Aleichem, care a fost tradus amplu în anii 1950 și 1960, Peretz nu a fost ușor de integrat în peisajul ideologic din cauza discursului religios și național-identitar care nu a putut fi ignorat. Interesul pentru opera lui I.L. Peretz, perceput în perioada de dinainte de cel de-al Doilea Război Mondial ca fiind unul dintre cei mai importanți scriitori de limbă idiș, s-a transformat în timpul regimului comunist într-un caz tipic de manipulare ideologică. Într-un demers de integrare ideologică, activismul politic de stânga al lui Peretz a devenit central, minimalizându-se însă importanța influenței religioase, hasidice, în opera sa, ori ignorându-se locul central al identității și vieții evreiești în opera scriitorului. Ediția din 1974 l-a transformat, practic, pe Peretz dintr-un observator social într-un critic al societății capitaliste și într-un umanitarist universal pentru care identitatea religioasă și etnică s-ar plasa pe loc secund, timp în care editorul îi prezintă opera ca „literatură universală”. Manipularea politică a traducerilor, dar și faptul că există, practic, o singură ediție I.L. Peretz disponibilă (primele două fiind mai greu accesibile după 1948 în bibliotecile publice), tipărită, însă, într-un tiraj relativ mic pentru epoca și regimul culturii de masă, au împins profilul lui I.L. Peretz în România într-o marginalitate nemeritată. Prezența unor traduceri din opera lui I.L. Peretz în perioada post-comunistă semnaleză, însă, începutul unei reevaluări necesare.

Bibliografie

- Bercovici 1998: Israil Bercovici, *O sută de ani de teatru evreiesc în România*, București, Editura Integral.
- Hundert 2008: Gershon David Hundert (ed.), *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, Yale University Press, New Haven and London, 2008.
- Kuller 2008: Harry Kuller (coord.), *Evrei din România. Breviar biobibliografic*, București, Hasefer.
- Liptzin 1982: Sol Liptzin, *A History of Yiddish Literature*, Jonathan David.
- Liptzin 1963: Sol Liptzin, *The Flowering of Yiddish Literature*, Thomas Yoseloff Publisher.
- Madison 1968: Charles Madison, *Yiddish Literature. Its scope and Major Writers. From Mendele and Shalom Aleichem to I. B. Singer*, Schocken Books.
- Peretz 1915: I.L. Peretz, *La fakir și alte nuvele*, în românește de Horia Carp, cu o notiță biografică critică de Dr. I. Niemirower, București, Tipografia Progresul.
- Peretz 1920: I.L. Peretz, *Jertfa*, în românește de Oscar Cramer, cu un studiu critic de I. Botoșanski, București, Institutul de Arte Grafice “Lumea Nouă”.
- Peretz 1946: I.L. Peretz, *Molima*, traducere de Isac Cotiugaru, prefață de traducător, București, Editura Bicurim.
- Peretz 1974: I.L. Peretz, *Schițe și nuvele*, traducere de I. Schneider, cuvânt înainte de M. Rispler, București, Editura Univers.

- Peretz 1996: I.L. Peretz, *Un bătrân copac a răs*, traducere și glosar de S. Schneider, prefața de Anton Celaru, București, Hasefer.
- Sandrow 1996: Nahma Sandrow, *Vagabond Stars: A World History of Yiddish Theatre*, New York, Syracuse University Press.
- Sherman 2007: Joseph Sherman (ed.), *Writers in Yiddish, Dictionary of Literary Biography*, vol. 333.

I.L. Peretz's Profile in Romanian Culture: from Translation to Reception

In Romania, Yiddish classic literature is not a consistently marketed literary culture; known mainly through the massive translations from Sholem Aleichem in the first decades after the beginning of the Communist regime due to ideological purposes and to I.B. Singer's works after the end of the Communist regime due to marketing strategy of promoting a Nobel Prize laureate on the book market, Yiddish literature remains still a field to be discovered by the Romanian public. Therefore, to the regular Romanian reader, I.L. Peretz's work remains largely unknown and the profile of the author still to be discovered even a century after his death. If Peretz's poetry may be rarely identified in Jewish Romanian cultural press, his highly successful plays were never translated, although they received great attention when performed in original on Romanian Yiddish stages. The current research focuses eventually on Peretz's prose and identifies the different editions which appeared in Romanian version, analyzing the political and cultural context in which these volumes were published and the presentational discourse accompanying them for public use. Compared with the pre-WW2 period when Peretz's work and its translation into Romanian served as a pretext for stimulating the popularization of Yiddish culture, his profile during the Communist regime was employed for ideological purposes, while downplaying the religious and ethnic aspect of his literary discourse. A victim of different ideological agendas, I.L. Peretz's work still awaits proper reconsideration.